

TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE YARATICILIK ALMANYA'DAKİ YENİ ÖĞRETMENLER: GÖÇMEN KÖKENLİ ÜÇÜNCÜ KUŞAK

Zehra İpşiroğlu

Özet

Aşığı yukarı 10 yıl önce Duisburg-Essen Üniversitesinde Türkçe Eğitimiyle ilgili hedef grup olarak özellikle Türk kökenli göçmen üniversite öğrencilerine hitap eden yeni bir eğitim dalı açılmıştır. Bu kişiler iki dilliliklerinde ve iki kültür-lülüklerinde sadece destek görmekle kalmayıp, aynı zamanda geleceğın öğretmenleri olarak göçmen kökenli diğer kuşaklar için de arabuluculuk rolünü üstleneceklerdir. Bu eğitim alanının genel amacı üçüncü ve dördüncü göçmen kökenli kuşağın entegrasyonudur. Bu makalede öğretim alanında yeniliğe açık, yaratıcı projeler tanıtılmaktadır; örneğın bu eğitim dalında, yaratıcı yazım, sahne yorum-lama ve kültürlerarası tiyatro eğitimi başarıyla uygulanmaktadır.

Anahtar sözcükler: dil ve düşünce, yaratıcı düşünce, yaratıcı yazım, okumanın teşvik edilmesi, tiyatro eğitiminde sahne yazımı, forum tiyatrosu, doğaçlama (tuluaat yapma).

DIE KREATIVITÄT BEI DER LEHRE DER TÜRKISCHEN SPRACHE DIE NEUE LEHRKRÄFTE IN DEUTSCHLAND DIE DRITTE GENERATION MIT MIGRANTENHERKUNFT

Zusammenfassung

Vor etwa zehn Jahren wurde an der Universität Duisburg-Essen mit dem Türkisch Studium ein neuer Studiengang eröffnet, der als Zielgruppe speziell Studierende mit türkischer Migrantenerkunft vor Augen hatte. Diese sollten nicht nur in ihrer Bilingualität und Bikulturalität gefördert werden, sondern auch als zukünftige Lehrer eine Vermittlerrolle für weitere Generationen mit Migrantenerkunft spielen. Die übergreifende Zielsetzung dieses Faches ist die Integration der dritten und vierten Generation mit Migrantenerkunft. In diesem Artikel werden im Bereich der Lehre innovative, kreative Projekte vorgestellt wie z.B. kreatives Schreiben, szenisches Interpretieren, interkulturelle Theaterpädagogik, die in diesem Studiengang erfolgreich durchgeführt werden.

Schlüsselbegriffe: Sprache und Denken, Kreatives Denken, kreatives Schreiben, Leseförderung, szenisches Schreiben Theaterpädagogik, Forum Theater, Improvisieren.

Yaratıcı ve Çözümleyici Düşünme

Dil ünlü Rus kuramcısı M.Bachtin'in tanımıyla yaşayan bir olgu olarak toplumdaki çeşitli söylemlerden oluşan kültürel bir bütünlüğü oluşturuyor. Dili öğrenme ve geliştirme de, o dili oluşturan düşünsel ve kültürel dünyanın içine girme anlamına geliyor. Bu bağlamda edebiyatın, tiyatronun payı dilin öğrenilmesinde ve geliştirilmesinde çok büyük. Duisburg-Essen Üniversite'si Türkçe Öğretmenliği bölümünde sürdürülen çalışmalarda hedef grubumuz Almanya'da iki dille yetişen göçmen kökenliler. Amaç, bu öğrencilerin Alman okullarında Türkçe öğretmeni olarak yetiştirilmeleri. Bu grubun özelliği, göçmen kültürüyle yoğurulmuş olmaları. Türkçe ve Almanca sözcük dağarcıkları genellikle kısıtlı, çoğu kez her iki dilin içiçe girdiği karma bir dil kullanıyorlar. Bu açıdan da Türkçeyi öğrenmeleri, göçmen kültürünün sınırlarını aşan yepyeni bir dünyayı keşfetmeleri, kısaca yeni bir yaşam alanının içine girmeleri anlamına geliyor. Bunu başarabilmeleri ise hem çözümleyici ve bilimsel düşünmeyi içeren, hem de yaratıcılığı hedef alan bütüncül bir öğrenim biçimini koşulluyor. Bu açıdan sorumlu olduğum edebiyat bilim ve öğretimi derslerinde de yaratıcılık önemli bir rol oynuyor.

Ezberciliğe Karşı Yaratıcılık

Yaratıcılık kavramının batı dillerindeki karşılığı 'Kreativitaet, creativity'dir. Latince 'creare' sözcüğü 'doğurmak, yaratmak, oluşturmak' anlamına gelir.¹ Aktarmacılık ve ezberciliğin tersi olan üreticilik ve yaratıcılık, çağdaş öğretim anlayışının temelini oluşturuyor. Çünkü günümüzde hemen, hemen tüm meslek alanlarında yaratıcılığı kullanarak düşünen ve çözüm üretebilen insanlara gereksinim var. Amerika'da ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yüksek öğretim çapında sürdürülen yaratıcı yazma dersleri de çağdaş öğretim anlayışının doğal bir uzantısı. Yaratıcılığın temelinde bağımsız ve özgür düşünme yatıyor. Özgür düşünme dediğimizde, bireyin toplumun dayatmaları ve baskıları karşısında, gene de kendi yolunu seçebilme, kendi olabilme özelliğini, yani içtenliği ve özgünlüğü anlıyoruz. Yazın alanında yaratıcılık sınırlandırmalara karşı çıkıştır. 'İçtenlik yazarın kendini gerçekten sınırlayan meselelerle mücadele etmesi demektir. Moda akımlar, ideolojiler, otoritelerin görüşleri, okurların beklentisi yönünde yazmamaktır. Tersinden de söyleyebiliriz. Tüm bunlarla, bu sınırlamalarla çarpışmasıdır.'² Özgür düşünmeye dayanan yaratıcılığı etkileyen engellerin başında kalıplaşmış, klişeleşmiş düşüncelerin, görüşlerin hiç sorgulanmadan içselleştirilmesi geliyor. İnsanın kendi olabilmesi, başkalarından bağımsız olarak kendine özgü olanı keşfedebilmesi ise duyu algılarını harekete geçirerek görme, işitme, duyumsama yetilerini geliştirmesine, kısaca kendini ve çevresini alımlayabilmesine bağlı. İşte yaratıcılık hem duyu algılarının, hem de özgür düşünmenin bir potada bütünleştiği bir noktada oluşuyor.

1 İnci San, Sanat ve Eğitim, Ankara 1985, S.33

2 M.Gülsoy, Büyübozumu, Yaratıcı Yazarlık, İstanbul 2004, S. 55, 57

Yazılı ve Sözlü İletişim

Yüksek öğretimde uygulanan yaratıcı çalışmaların iki temel amacının olduğunu söyleyebiliriz:

1. Yazma becerisinin geliştirilmesi. Burada yaratıcı yazma çalışmaları önem kazanıyor.

2. Konuşma becerisinin geliştirilmesi, bu bağlamda özellikle tiyatro çalışmaları, yani doğaçlamaya dayanan yaratıcı drama önemli.

Yazılı ve sözlü iletişimin geliştirilmesi okuma becerisinin kazanılmasıyla başabaş gidiyor. Burada sözkonusu olan öğrencilerin çeşitli söylemleri içeren roman, öykü türü yazınsal metinleri ya da röportaj, biyografi, anı, deneme türü kullanmalık metinleri anlayarak okuyabilecek bir donanım kazanabilmeleri. Böylece çağdaş Türk edebiyatının ve kültürünün içine girmeleri.

Yaratıcı Yazma

Bugün bir çok ülkelerde okullarda ve üniversitelerde yaratıcı yazma dersleri veriliyor. Burada amaç yazar yetiştirme değil, insanın kendi içindeki yaratıcı gizilgücü bulmasını sağlamak.

Yazmanın temel koşulu dile egemen olmak, dili enine boyuna yoğurma, dilin sınırlarını zorlayarak olanaklarını bulgulamaya çalışmak. ‘Ben iyi düşünüyorum, ama düşüncelerimi, düşlerimi kağıda dökmeye gelince başaramıyorum’ düşüncesi gerçekte bir aldatmaca. Çünkü dil ve düşünce birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturuyor. W.von Humboldt “Dil olmuş bitmiş bir ürün değil, bir etkinliktir’ derken dil ile düşünme arasındaki bu bağlantıya, dil ile dili kullanan arasındaki etkileşime dikkati çeker.³ İyi düşünen bir kimse düşündüğünü dile getirmenin yolunu bulacaktır. Müzik yapan biri için aleti, sözgelimi piyano çalan biri için piyanosu neyse, yazı yazan için de dil o’dur.

Yaratıcı yazmanın temel amaçları ana çizgileriyle şöyle belirlenebilir:

1. Duyu algılarını geliştirerek düş gücünü harekete geçirme, duyma, duyum-sama, düşünme, sezme, gözlemlene yetilerinin bütünlüğünü sağlama.

2. Düşünceleri, yaşantıları, gözlemleri kurgusal bir bütünlük içinde temellendirerek dile getirme.

3. Alımlama, gözlemlene, düşünme, sorgulama, yorumlama, eleştirme yetilerini geliştirme.

4. Kafamızdaki kalıpları, önyargıları, tıkanma noktalarını kırarak kendi dilimizi bulabilme, özgün olanı, bana özgü olanı, biricik olanı dile getirebilme, Ben’i bulgulama.

³ W.Humboldt, Schriften zur Sprache (Hrsg. M.Böhler) Stuttgart 1980, S.36

Yaratıcı Yazma Atölye Çalışmaları

Yüksek öğretimde uygulanan yaratıcı yazma çalışmaları üç çizgide geliyor:

1. Yazınsal metinlerle yapılan çalışmalar: Örneğin bir metnin devamının yazılması, bakış açısının, zaman ve mekanın değiştirilmesi gibi. Bu tür çalışmalarla hem yazınsal metinler aracılığıyla yaratıcılık geliştiriliyor, hem de yaratıcılık aracılığıyla yazınsal metinlerin öykü ve söylem düzleminde nasıl kurgulandığı irdelenmiş oluyor. Böylece öğrencilerin metin alımlama becerileri de gelişiyor.

Deyim yerindeyse öğrenciler leziz bir yemeğin nasıl oluştuğunu yemeği kendileri pişirerek yaşayarak öğrenmiş oluyorlar. “Her yazınsal metin bir tür düşünce oyunudur” diyor Alman yazar Arno Schmidt. Amaç bu düşünce oyununu oynamayı öğrenmek.

Nazlı Eray’ın ‘Kadın Tohumu’ öyküsünden yola çıkarak yapılan çalışmayı buna örnek getirmek istiyorum. Bu öyküde öykünün başlığından da anlaşılacağı gibi fantastik bir buluştan (erkeklerin ideallerindeki kadını bir saksıya ekip yetiştirebilecekleri satılık kadın tohumu) yola çıkarak, toplumsal cinsiyet sorunu ele alınıyor. Öykü ithal erkek tohumu gelmiş olduğu haberiyle sona eriyor. Acaba erkek tohumu nasıl bir tohum olacak, kadınlar ondan nasıl ve ne derecede yararlanabilecekler? Bu noktadan yola çıkarak yapılan çalışmada ‘Erkek tohumu’ öyküsü kadınların erkeklere bakışını çok çarpıcı bir biçimde sergilediği gibi feodal ilişkilere de eleştiri getiriyor.⁴

2. Yaratıcılığı geliştirici bağımsız çalışmalar: Bu tür çalışmalar yazınsal metinlerden bağımsız olarak çeşitli yazma oyunları ve tekniklerine dayanıyor; ayrıca fotoğraf, resim, film, karikatür gibi görsel malzemeden de geniş çapta yararlanılıyor, kimi kez de belli bir izlek ya da sorun üzerinde duruluyor. Örneğin son yıllarda düzenlediğimiz yaratıcı yazma yarışmalarında ‘kafamızdaki duvarlar’, ‘ben ve öteki’ gibi konular gündeme gelmişti. Toplumsal cinsiyet, ataerkil aile yapısının, çok kültürlük, insan hakları gibi konular ise üzerinde en çok durulan konular arasında.

Örneğin “Pembe Pazartesi” adlı öyküde istemediği bir yaşamın içine sürüklenen bir genç kızın yaşamından bir kesit bir kişilik bölünmesiyle sunuluyor.⁵ Genç kız gelenekler kısılcacında bir kısıtlanmışlık içindedir ama hayalindeki ben (kendim) bağımsız ve özgürdür. Yaşamını dilediği gibi özgürce biçimlendirir. Böylece geleneklerle modern yaşam arasındaki kısıtlanmış gündeme getiriliyor.

3. Gazete yazarlığı: Bu bağlamda röportaj yazma, söyleşi yapma, yazın, tiyatro eleştirisi yazma gibi etkinlikler gündeme geliyor.

4 Z.İpşiroğlu, Yaratıcı Yazma, Yaratıcı Yazma Çalışmalarında Yazınsal Metinlerin İşlevi. İstanbul, Morpa 2006, S.83

5 Aynı yapıt S.124

Yaşarak öğrenme bağlamında özellikle röportaj yazma çerçevesinde çok başarılı çalışmalar oluştu. Tüketim ve reklam dünyasının çocuklar üzerindeki etkisi, evden kaçan kızlar, özürli çocuklar, sığınmacılar, sokakta yaşayanlar, göç ve hastalıklar, ithal gelin ya da damat gibi güncel konular ele alınarak farklı dünyalar ve söylemler gündeme getirildi.

Yaratıcı yazma atölye çalışmalarındaki en başarılı ürünlerinin Köln ve Essen'deki kültür merkezlerinde ve kent kitaplıklarında halka açık okuma günlerinde müzik eşliğinde sunulmasının ya da başarılı röportaj ve eleştiri yazılarının çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanmasının gençler açısından ne kadar özendirici olduğu sanırım tartışma götürmez.

Yaratıcı çalışmalarda gözardı edilmemesi gereken önemli bir olgu da öğretmen adaylarının bu çalışmaları okullarda uygulayabilecek donanımı kazanmaları. Bu çerçeve içinde programımızda çocuk ve gençlik kitapları da önemli bir yer tutuyor. Örneğin okullarda çocuk kitaplarından nasıl yararlanılabileceğini gösteren bir dizi kitap çıkardık. Seza Aksoy Mavisel Yener, Sevim Ak, Nazan İpşiroğlu ve benim yazar olarak katıldığımız yaratıcı okuma projesinde hem çocuklara yönelik olarak doğrudan onların yaşantılarından yola çıkan kitaplar yazıldı, hem de bu kitaplarla koşut olarak yaratıcılığı geliştirici çalışma dosyaları hazırlandı. Böylece öğretmenler doğrudan bu kitaplarla çalışarak yaratıcı yöntemi okullarda uygulayabiliyorlar. ⁶ ÇYDD çerçevesinde çıkardığımız diğer kitaplar da sözgelimi 'Bir Kitap Hazırlıyoruz'(APS yayınları), 'Gelin Çocuklar Birlikte Düşünelim' (Çınar Yayınları) yaratıcı öğretime modeller sunuyor.

Tiyatro ve Yaratıcılık

Yaratıcı çalışmalara çok verimli bir esin kaynağını tiyatro veriyor. Tiyatro deyince doğaçlama çalışmalarıyla kurgulanan bir oyundan, tiyatro metinleriyle yapılan çalışmalara, sahnede izlediğimiz bir oyunun çözümlenmesinden o oyunun üzerimizde bıraktığı etkiden esinlenerek yapılan çalışmalara değin oldukça geniş bir yelpaze geliyor aklımıza. Ama bu çalışmaların içinde en verimlisi doğaçlamaya dayanan yaratıcı drama ya da eğitimde tiyatro. Doğaçlama çalışmalarıyla bir sorundan ya da bir konudan yola çıkılarak kurmaca bir durum yaratılıyor ve bu durum rol paylaşımıyla canlandırılıyor. Katılımcıların sürekli rol değişimiyle, günlük yaşamlarından canlandırabilecekleri kesitler, kendilerini başkalarının yerine koyma koyma yetilerini geliştiriyor, böylece farklı roller ve söylemler aracılığıyla bir sorunu yalnızca kendi açılarından değil, başka açılardan da görüp değerlendirebiliyorlar. Yaratıcı dramada da gözlemcilik kadar önemli olan, empati yetisinin geliştirilebilmesi. İnsanlar nasıl konuşuyorlar, nasıl davranıyorlar, davranışlarının ardında

⁶ Yaratıcı Okuma Projesi, yayına hazırlayanlar: Oya Adalı, Seyda Ozıl, Nazan İpşiroğlu, Zehra İpşiroğlu, CYDD Toroslu Yayınları, 2006

ne tür nedenler yatıyor, hangi söylemlerin etkisi altındalar, hangi değerlere bağlılar, ilişkilerdeki çatışmalar nasıl ortaya çıkıyor bu vb. sorular yüzeyde görünenin ardında olanı anlamamızı sağlıyor.

Bu tür çalışmalar çok gerçekçi bir düzlemde geliştirileceği gibi, taşlama, tersinleme, soyutlama vb. tekniklerden de yararlanılarak sürdürülebiliyor. Amaç bir sorunu abartma, çarpıtma, parodi yoluyla yabancılaştırarak alışılmadık bir açıdan sergilemek. Çalışmalar bu doğrultuda geliyecekse, reklamlardan masallara, karikatürlerden çizgili roman ve video kliplerine değin parodiye uygun olan her tür malzemedan yararlanılabiliyor.

Tiyatro çalışmalarının en ilginçini Augusto Boal'in kurduğu Forum Tiyatrosu oluşturuyor. Forum Tiyatrosu'nda güncel bir sorun doğaçlama yoluyla canlandırılıyor. Sonra da izleyicilerin katılımıyla sahnede canlandırılan soruna çeşitli çözüm önerileri aranıyor. Böylece sürekli rol değişimiyle aynı oyunun farklı çeşitlemeleri oynanıyor. Örneğin göçmen kadınlara yönelik olarak hazırlanan bir Forum çalışmasında ithal gelin sorunu gündeme geldi. Köln'de sergilenen bu oyun ithal gelin sorununu birinci elden yaşamış olan izleyicilerin de yoğun katılımıyla çok başarılı oldu. Ya da okulda çocuklara yönelik olarak uyguladığımız bir çalışmada annesi ve babası ayrılmış olan çocukların sorunları ya da ataerkil aile yapılanmasının yarattığı sorunlar ele alındı. Meslek seçiminde anne ve babanın olumsuz etkisi, töre cinayeti, cinsel ayrımcılık, okullarda şiddet, yabancı düşmanlığı gibi güncel sorunlar Forum Tiyatrosu çalışmalarının gündemini oluşturuyor.

Sonuç

Sonuçta yaratıcı çalışmaların temel amacının hem yaratıcı düşünme, hem de çözümleyici düşünme, sorgulama ve soyutlama yetilerinin geliştirilmesi olduğunu söyleyebiliriz. Deneyiminiz bizim öğrencilerimizin yaratıcı gizilgüçlerinin çok güçlü olduğunu, (bu özellikle yaratıcı dramada yoğun bir biçimde çıkıyor), buna karşılık bilimsel düşünme ve soyutlama yetilerinin yeterince gelişemediğini gösteriyor. Bu açıdan hem duyuları, hem de düşünmeyi etkin kılan yaratıcı yöntemlerle çalışma, öğretmen adaylarının en iyi biçimde yetişmelerini sağlıyor.